

Savihoone renoveerimise lugu: tagasivaateid esimesele projektile

Malvo Tominga

Resümee

Käesolev artikkel annab ülevaate minu esimesest suuremahulisest savihoone renoveerimise projektist. See projekt on mu portfoolios praeguseni üks mahukamaid, kui mõelda paigaldatud materjali tonnaažile. Lahkan seda teemat mitteametlikus käsitluslaadis autoetnograafilise meetodi abil, eesmärgiga näidata ühe „noore meistri“ teekonna alguse raskusi ja tehtavaid vigu võimalikult lihtsalt.

Artikli esimeses pooles kirjeldan objekti esmase külastamise ja tööde hinnastamise saagat ning teises pooles renoveerimistöõde protsessi, milles kajastan nii töö tegemist kui ka meeskonna hingeelu.

Võtmesõnad: renoveerimine, savihoone, savi, tampsavi, praktika, pärandehitus

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi aegne saviehitusboom katkes teise maailmasõjaga. Nõukogude Eestis kasutati tampsavi ehituseks vaid kolhoosihoonete 100-kohaliste lautade juures, kus tellistest püstpostide vahele laoti Lõuna-Eestis ka savi (Veski 1950). 1980. aastate lõpus hakkas Tõnu Keskküla uurima tampsavihoonete ajalugu ja ehitustehnikaid, et leida lahendusi uustalunike probleemidele, mis tulenesid saviehitiste amortiseerumisest ja vajaminevate remonditööde spetsiifikast. 1990. aastate segastel aegadel raugenud uuringud muutusid taas aktuaalseks kümnendi viimastel aastatel, seoses säästliku ehitamise idee pealetungiga (Keskküla 2001: 98–99). 2000. aastatel suurenes märgatavalt uurimistöõde maht, mis käsitlesid peamiselt tampsavi ehituse tehnikaid, hoonete seisukorra kaardistamist ja savi kui ehitusmaterjali (Palolill, Leetsaar 2005; Jentson 2009; Tominga 2017).

Saviehituse uurimise võtsin ette 2016. aastal, kui hakkasin tegelema rahvusliku ehituse eriala lõputööga. Eesmärgiks oli savihoonete renoveerimise juhendmaterjali koostamine (Tominga 2017). Selleks inventeerisin 35

savihoonet Viljandi- ja Tartumaal. Saadud tulemuste põhjal koostas inprobleemkohtade kataloogi, mille põhjal hakkasin renoveerimiseks lahendusi otsima. Selleks osalesin Marko Kikka juhendamisel toimunud savipraktikal, kus õppisin tundma savi kui ehitusmaterjali ja tampsavihoone renoveerimistehnikaid. Marko Kikas oli toona kogenuim meister sellel alal. Saadud info põhjal valmis savihoonete renoveerimise juhendmaterjal, mis on leitav lõputöö lisas (Tominga 2017: 46–75).

2016. aastal lõin ettevõtte Wanawiisi ehitus, mille nimi kujunes välja inspireerituna Eesti Vabariigi aegsest saviehituslikust kirjandusest. Seal võis leida veel gooti stiilis kiriapilti. Esimene idee polnud luua savihoonete renoveerimisega tegelevat ettevõtet, vaid säästliku ehitamise vaimust ning traditsioonidest kantud looduslike materjalidega tegelevat krohviettevõtet. Eelnev ligi seitsmeaastane krohvimise kogemus lubas kiire ümberõppega saada savi- ja lubikrohvimisteenust pakkuvaks ettevõtteks, mille ka saavutasin. Tööd sai teostatud üle Eesti ja 2018. aasta kevadel käisin ka Kataris, kus krohvisime emiiri perekonnale kuuluva hoone lubifassaadi. Katarist naastes pakkus minuga koos reisinud Marko Kikas välja ühe savihoone renoveerimise võimaluse. See oli esimene savihoone renoveerimise projekt, mis mul tuli iseseisvalt hinnastada ja teostada. Käesolevas artiklis püüan teiega jagada selle esimese kogemuse võlusid ja valusid autoetnograafilise meetodi abil, millest peamiselt kasutan üksikasjaliku ja mitteametliku versiooni kombinatsiooni (Ehn 2015: 29). Artiklis keskendun renoveerimisprojekti esimesele etapile, kus taastas in savi seinte kandevõime ja vormi. Peamiselt käsitlen enda kui „noore meistri“¹ rolli selles projektis.

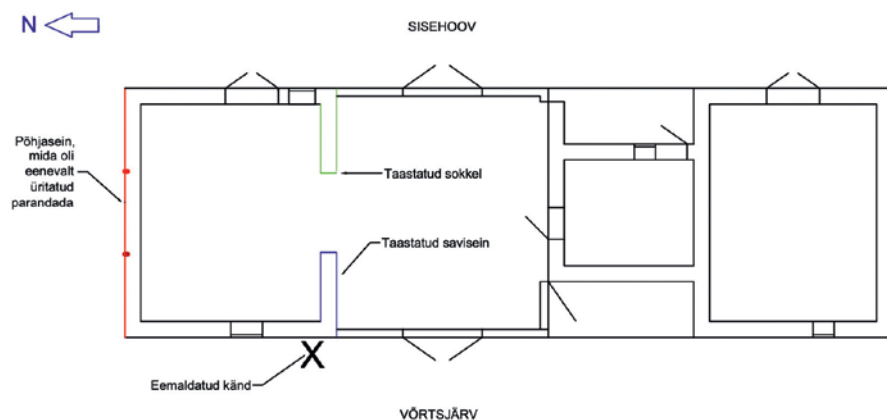
Olukorra ülevaade

Peale edukat krohvitööd Kataris olin valmis võtma vaba suve, et puhata pingelisest projektist ning valmistuda uueks sisetööde hooajaks. Kaua ei läinud, kui Marko tuli jutuga, et paluti abi savihoone renoveerimise juures, mida ta oli mõned aastad tagasi konsulteerimas käinud. Vahepeal oli hoonele katus peale ehitatud ja alustatud saviseinte taastamisega, kuid talvega oli seina paigaldatud segu pragunenud ning osaliselt seina küljest lahti tulnud. Ilmselt oli see põnevuse tunne, mis sundis mind kohe jah ütlema. Polnud ma ju seni veel savihoone renoveerimist iseseisvalt juhtinud. Terve suve peale ühe hoone ettevõtmine ei tundunud ka riivavat algset mõtet puhkamisest. Kui raske see ikka olla saab?

14. juunil 2018 külastasin esimest korda objekti. Hoonel oli uus katusekonstruktsioon, mida ehtis kolmekordne laastukatus. Seinad olid aga räämas ja

1 Siinkohal kasutaksin jutumärke, sest mitte kool ei tee meistreid, vaid meistriks vormib koolijärgne mõtestatud ja kogemusterikas tööpöli.

ilmastikust räsitud olemisega. Hoone läänesein oli aastaid püüdnud Võrtsjärvel hoogu kogunud tuuli. Hoone andis varju hoovile, kus taluelu sai ka tuuliste ilmadega omas rütmis edasi liikuda. Hoone koosnes kolmest osast (joonis 1). Lõunapoolne savist hooneosa on ehitatud kunagi 19. sajandil ja oli rehemaja osa, kus paiknes rehi ja ilmselt ait. Algne eluhoone osa on hävinud ja 20. sajandi alguses on juurde ehitatud põhjapoolne savist laut. Kahe savist hooneosa vahel on puitsõrestikust küün, mis ühendab hooned ühise katuse alla.



Joonis 1. Renoveeritava savihoone põhiplaan. Joonisel märgitud vaid artiklis kajastatud tööd. *Malvo Tominga joonis.*

Kõige suuremad kahjustused olid põhjapoolsel savist laudal. Seal oli katus enne renoveerimist kohati sisse varisenud ja vihmavesi pääses saviseinte peale. Ka loomad olid sisemisi seinu kahjustanud. Küünipoolne savisein oli 2/3 osas hävinud ja alles olev seinosa oli saanud silikaadist täiteid ilmselt juba nõukogude ajal (foto 1). Soklist oli suur osa kive välja varisenud ja kogu sein seisis justkui mõne kivi peal. Külje pealt põrutades sein kõikus. Õnneks ulatus sein ülemine osa kahe tala vahele ja ümberkukkumine oli välistatud. Läänepoolses seinas oli kunagise saviseina varisenud kuhja peale kasvanud puu, millest rääkis ilmekalt jäme käänd kuhja otsas (foto 2). Seinosa oli üles laotud silikaadiga, kuid varisenud savihunnik oli jäetud vastu sein. Põhjapoolsel fassaadil oli proovitud iseseisvalt renoveerimist, mis oli ebaõnnestunud (foto 3). Savi oli tugevalt mõranenud ja sein küljest lahti.

Lõunapoolsel savist hooneosal oli kõige suurema kahjustusega küünipoolne sisemine sein. Ülejäänud hooneosal olid vaid ajas armistunud seinad, mis vajasisid ilmastiku kaitseks eelkõige krohvikatet. Kindlasti ei olnud põhjuseks parem ehituskvaliteet, vaid pigem puistu lähedus, mis kaitses hooneosa külgevihmade ja tuulte eest.



Foto 1. Küünipoolne savisein. Seina oli kõvasti lapitud ja algsest saviseinast on alles jäänud vaid väike osa ebastabiilset seinosa. *Malvo Tominga foto.*



Foto 2. Saviseinast varisenud materjali otsa oli kasvanud puu, mille mõõtmeid ilmestab suure läbimõõduga känd. *Malvo Tominga foto.*



Foto 3. Hoone põhjaseinas tehtud ebaõnnestunud parandus. Täitesegus on liiga vähe põhku ja olemasoleva aluspinna puhastamisega pole ülearu vaeva nähtud. *Malvo Tominga foto.*

Esimene emotsioon oli positiivne. Tööd tundus olevat küll palju, aga põnev oli lõpuks ise asi läbi teha. Kaasates projekti õiged meeskonnaliikmed, võiks pika suve peale rahulikus tempos toimetades isegi tehtud saada. Omanik ei tundunud ka kärsitu olevat, pigem rahulik ja tasakaalukas ning sai aru mõistetest *slow building*.

Eelarvestamine

Ma ei olnud eelnevalt savihoone renoveerimist iseseisvalt hinnastanud. Seetõttu lahtus arvuti taha istudes esmane eufooria kiirelt. Sirvisin fotosid ja kirusin ennast, et miks ma nii vähe ja valedest kohtadest pilte olen teinud. Raske on hinnata materjali kulu, kui mälupildis oli kahjustunud koht, kuid foto oli kas udune või puudus (foto 4). Hoone ümber kolades ja omanikuga vesteldes ununes nii mõnestki kohast pilt teha. Puudust tundsin ka plaanist ja kahjustuste kaardistusest, mis oleks aidanud matemaatiliseltki materjalikulu tuletada. Nooruse rumaluse taha ei saanud pugeda, sest vanust oli juba 30 ja peale. Kogenematus valdkonnas – kindlasti!



Foto 4. Näide ebaõnnestunud fotost, mille pealt on raske eelarvestamisel andmeid koguda. Malvo Tominga foto.

Praegu ei mäletagi enam, kust sain tulemuseks 8 tonni savi täitesegu, aga eelarve selle järgi koostas. Kuna kohapealne savipinnas oli liialt mölline² ja ei sobinud täitetöödeks, tuli materjal objektile tuua mujalt. Mul oli vaid 45-liitrine segumasin, mistõttu oleks liiva ja savi kohapeal kokkusegamine läinud

2 Savimöllise ehk liivasema saviseina probleemiks on uhtekindlus ehk vastupidavus voolavale veele. Vihmaveed peavad savimölli seinalt maha, misjärel liiv kuivades seinalt maha variseb.

liiga ajamahukaks. Oli odavam ja mõistlikum tuua objektile Saviukumaja täite-segud, mis vajasid objektile vaid vee ja pika põhuga segamist. Selleks 45-liitrine masin sobis. Samuti oli lihtsam eelarvestada, kui hinnakiri oli ees. Ei pidanud hakkama karjääre revideerima ja transporti organiseerima. Alustajale kindlasti mugavam lahendus, mis tagab ka materjali ühtlase kvaliteedi.

Tööaja arvestuses lähtusin Marko kunagisest õpetusest. Kui seisad konkreetse kahjustuse ees, siis mõtle, kui kaua sa üksinda seda taastaksid. Sealjuures peaksid arvestama, et teeksid kõiki töid üksi, ka segu segamise ja muud kaasnevad tööd. Sellise kalkulatsiooni peaks tegema iga kahjustuse kohta eraldi ja koondatud aeg peaks olema renoveerimistöodeks kuluv aeg. Kõlab lihtsalt. Kuid projektipõhise meeskonnaga selline matemaatika alati ei toimi. Hinnapakumise sain kokku kolme päevaga, misjärel selle väriseva käega teele saatsin. Peale positiivse vastuse saamist tekkis hinge uus ärevus – aga mis siis, kui midagi mööda arvestasin? Otsusele projektiga edasi minna aitas kaasa rahalise reservi olemasolu ja mõte leida abikäsi Viljandi õpingukaaslastest ehitajate seast. Kaasamõtlev ja positiivselt meeletatud meeskond aitaks kindlasti vaimset pinget projekti vältel maandada.

Meeskonna komplekteerimine

Sellisesse projekti kogemusega ehitajat ei oleks ilmselt ära rääkinud. Raske füüsiline töö ja ... laagrielu? Selline pakkumine võib kõnetada vaid noori õpihimulisi ja kommuunieluga harjunud tudengeid või värskeid vilistlasi.

Olin nädal enne objekti külastust viinud läbi rahvusliku ehituse tudengite saviehituspraktika, mille raames renoveerisime Rápina lähistel savihoonet. Värske kokkupuude tudengitega andis võimaluse leida huvilisi suvisesse renoveerimisprojekti. Asjalikumate tudengite seast sain mõnega kaubale. Samuti helistasin läbi enda kursusekaaslased, kellel saviehituspraktikal töö edenes. Kokku sain 8 inimest, kes olid nõus projektiga ühinema.

Kuna suvisel ajal Rannu lähiümbruses mõistliku hinnaga majutuskohti saada polnud, pidi olukorra lahendama teisiti. Omanik pakkus renoveerimisjärgus maja, kus põrandapinda oli, kuid tühjalt seisnud hoonele oli rõskus sisse tulnud. Enamik pundist otsustas suvist ilma nautida telgis või autos, teadmisega, et kui ilm ei pea, on alati võimalus majja minna. Hoones ei olnud pesemisvõimalusi veel välja ehitatud, mistõttu otsustasime Võrtsjärves ujumas käia. Erakordselt sooja ja vihmavaese suve tõttu saime kergelt vihma kogeda vaid paaril päeval. Ilus ilm aitas mõnusalt ka laagrielu elada (foto 5). Päevane rahulik töövoog, lõunane siesta ja õhtune grill aitasid meeskonna moraali kõrgel hoida ka raske ja üksluse töö juures.



Foto 5. Tööpäeva järgne suplus Võrtsjärves. Malvo Tominga foto.

Savihoone taastamistööd

Objekti alustasime kolmekesi. Esimene töö objektil oli kännu eemaldamine seina vastast. See tundus esmajoones üks keerukamaid ja füüsiliselt raskemaid töid olevat. Vähemalt tundus see nii olevat, kui lähtuda juurimisi läbi teinud inimeste jutust: „Meeletu töö!“, „Rohkem ette ei võtaks!“. Meie õnneks polnud käänd mitte maa sees, vaid kuhja otsas (foto 6). Seetõttu lahenes olukord oodatust mitu korda kiiremini. Eelarve esimesele reale sai rasvase plussi panna. See tekitas positiivse tunde, et eelarvestamisega võis siiski hästi minna. Kahjuks jäi see ainukeseks positiivseks reaks eelarves.

Järgnevatel päevadel sai selgeks see, et materjali kogustega olen mööda kalkuleerinud, samuti ajaga. Esimese hooga tegime lammutustöid ja varisenud seina sokli taastamist. Sokli ladumisega sai selgeks, et nädalasest kivi-ehituspraktikast ei piisa kiire töö teostamiseks ega ka materjalikulu kalkuleerimiseks. Need kogemused tulevad ajaga. Materjal sai kahe päevaga otsa ja seega meie töönelal sai olema neljapäevane. Sobis suvise puhkamist soosiva rütmiga. Aga ärevaks tegi see ikka. Kui asjad ei käi plaani järgi, siis on raske puhata – vähemalt mul kui projektijuhil.

Järgmisel nädalal oli meid juba neli. Plaanis oli soklitööd lõpetada ja alustada saviseinte eeltöödega, seinte puhastamise ja nakkeseгу pealekandmisega. Need tööd on lihtsamad nii vaimule kui füüsilisele. Saime töödega hakkama jällegi nelja päevaga. Jätsime seinad kuivama ja võtsime plaani täitetöödega alustamise uuel nädalal.



Foto 6. Kännu juurimine saviseina vastast. Malvo Tominga foto.

Esimese hooga tellisin 8 t täitesegu asemel 3 t – äkki ei kulu nii palju? Viie mehega panime selle koguse kolme päevaga seinä. Üks oli segusõlmes ja neli seinä ääres täitetõid tegemas. See oli ka optimaalne meeskonna suurus 45-liitrise segumasinaga. Segumees jõudis segu ette teha ja keegi ei pidanud seinä ääres ootama. Sellel nädalal jõudis ka karm reaalsus päräle. Ma olin materjaliga ikka totaalselt möõda pannud. Tellisin kiirkorras Saviukumajast uue koguse täitesegu. Kahe kuu jooksul tellisin neljal korral segu juurde. Viimasel tellimisel olin juba käega lõõnud ja ei hakanud endale etteheiteid tegema. Kuna Saviukumajal spetsiaalsegusid alati laos ei pruugi olla, siis tänu paindlikkusele suutsid nad vajaminevad kogused kiirelt tootmisse panna ning materjalid jõudsid õigeaegselt objektile. Ometi oli iga kord piinlik helistada. Suvel niigi tootmises kiired ajad ja siis minu möõdapaneku tõttu peavad mehed tootmisliini puhastama hakkama, et uuesti täitesegu tegema hakata. Viimase tellimisega tegid nad juba tellitud 8 t asemel 10 t. Õeldi vaid: „Tegime igaks juhuks kohe rohkem. Küll sa need ka ära võtad.“ Piinlik!

Järgmistel nädalatel tegime töõd veel kolmel nädalal, millest vaid üks oli viiepäevane. See oli nädal, kus püüdsime otsad kokku tõmmata. Õnnestus.

Katsetused mõeldamatuga

Üheks põnevamaks töõks selle projekti juures oli lauda savist siseseina taastamine. Sein kiikus olematu sokli peal (foto 7). Savisein oli niivõrd kehvas seisus, et enesestmõistetavana tundus selle seinä lammutamine ja uue ehitamine.



Foto 7. Puhastatud savisein. Sellise seina taastamise mõttekus on kaheldav, kuid me tegime seda siiski. *Malvo Tominga foto.*

Klient aga soovis võimalusel seda taastada, et hoida kokku materjalikulusid. Kui ma oma elus väljakutseid ei otsiks, poleks ma sellega nõustunud. Leppisime kokku, et kui tööde käigus peaks kokku varisema, siis hindame olukorra ümber, kuid esialgu proovime taastada. Selleks pidime saviseina toetama, et vältida varingut. Õnneks olid puusepad miskipärast mõlemale poole seina pannud vahelaetalad. Saime seina külgede peale panna püstpostid, mille ülevalt kiulisime talade vahele ja alt toetasime diagonaaltugedega. Sellega saime tööde ajaks seina stabiliseerida. Sein tuli raiuda 3 m pikkuseks, mistõttu saime vähendada ebastabiilset seiniosa ja eemaldada kunagisi silikaattäiteid. Hoone välisnurga silikaattäite jätsime alles. Selle eemaldamisel oleks alles jäänud savisein toetunud vaid ühele punktile ja varing oleks olnud vältimatu.

Esimese asjana tuli taastada sokkel, misjärel sai hakata alt üles liikuma täite-

töödega. Täitetöodel pidime lähtuma kontaktusest ja kandevõimest. Seetõttu ei saanud me tühimikke lihtsalt täis loopida. Pidime täitmisel lähtuma algsest ehitusmeetodist ja kiht kihi haaval horisontaalselt kõrgust kasvatama. Samuti pidime materjali siduma olemasolevaga. Selleks kasutasime kahekordse nakke meetodit: esimese kihiga tugevdasime aluspinda ja teise kihiga tekitasime värske kleepiva kihi olemasoleva ja uue materjali vahele. Samuti kasutasime ankurdamist naelte ja puupulkade abil. Sein oli septembris kuiv, stabiilne ja monoliitne (foto 8). Koormust see sein ei kannu, mistõttu ei saa kindlat seisukohta võtta välisseinte sellise taastamise kohta. Aga sellist seina ei ole ka enamjaolt mõistlik taastada, kui tegemist pole just restaureerimisega.

Mul oli hea meel, et see õnnestus. Tööde algaasis oli endalgi mitmel korral tunne, et mida ma küll teen. See on ju mõttetu töö. Kuid arusaamine materjali kogustega möödapanust surus takka ja ebaõnnestumise korral oleks jälle mitu *big-bag*'i segu juurde pidanud tooma. Sellega suutsin idee taastamisest endale maha müüa. Meeskond algul vaatas imelikult, aga kui ise usud, siis usuvad ka teised, et nii on mõistlik.



Foto 8. Taastatud saviseina profiil, millelt annab välja lugeda ka olemas olnud saviseina toetuspinna suurust soklile. *Malvo Tominga foto.*



Foto 9. Välja puhastatud põhjasein. Malvo Tominga foto.

Ebaõnnestumine põhjaseinas

Eelneval aastal olid katuse ehitajad põhjaseinal kätt proovinud savitöodes. Täitesegu oli mõranenud ja kohati liikus seinas. Kui hakkasin lahtisi tükke eemaldama, selgus, et eemaldada tuli kogu paigaldatud materjal. Materjalil puudus tugev nake möllise aluspinnaga. Samuti polnud kasutatud pikka kiudu, mis on vajalik mõranemise vältimiseks paksu täitekihi korral. Kolmandaks polnud ära kasutatud saviseina tühimike eelist parema kontaktuse saavutamiseks. Ilmselt püüti materjali kulu pealt kokku hoida ja ei surutud materjali sügavale seinaga pragudesse ja süvistesse. Materjaliga pragude sildamine ei toimi. Tühimike kohal tekivad kuivades läbivad praod ja materjal ei moodusta monoliitsust ei olemasoleva seinaga ega ka uue kihina. Olukorra parandamiseks tuli niisiis eemaldada kogu uus segu ja alustada seinaga puhastamisega (foto 9), seejärel seinaga nakkepinna tugevdamisega ja vajadusel tikutamise. Nakkekihi kuivades saame teise nakkekihi abil kleepida täitematerjali olemasoleva seinaga külge ja seinale tugevuse andmiseks kasvatada seinaga horisontaalsete kihtide kaupa (foto 10). Selle 20 m² seinapinna taastasime kahe mehega 4 päeva jooksul (foto 11). Kokku kulus u 2 tonni segu.

See sein päästis mind negatiivsest eelarvest. Kuna polnud ette võimalik näha, kui palju tuleb teiste meeste tööd eemaldada ja mis selle all on, jätsime



Foto 10. Esimene täitekiht. Kahe mehe päevanorm. *Malvo Tominga foto.*



Foto 11. Neljas täitekiht. Augud on sisse tehtud krohvikihi paremaks kandmiseks ja kuivamise kiirendamiseks. *Malvo Tominga foto.*



Foto 12. Tööde tulemus 2022. aasta suve seisuga. Malvo Tominga foto.

selle töö hinna lahtiseks. Venitasin selle töö ettevõtmisega, et aru saada kokkulepitud pindade ja hindade sujuvusest. Vajadusel oleks saanud korrigeerida uue teadmise põhjal ühiku hinda. Kui üks hetk töö ette võtsin ja uuesti kliendiga hinda korrigeerima lootsin hakata, sain vastuseks, et lähme tööga ikka lõpuni. Viimasel õhtul, kui poisid objekti koristasid ja autot komplekteerisid, istusin omanikuga ulualusel ja vaatasime Võrtsjärve vajuvat päikest. Arutasime projekti kulgu ja võtsin taas teemaks ka otsaseina ja pooliku eelarve. Kuna me otseselt midagi kokku ei leppinud, vaid lähtusin mõttest töödega lõpuni liikuda, oli teema avamine lisarahast ikka mingis mõttes ärevust tekitav. Seni polnud kunagi pidanud ajama rahaasju pärast tööde teostamist. Üldiselt mulle ei meeldi klientidele ka ajatööd teha, sest ma kujutan kogu aeg ette, et kohe tuleb kommentaar minu aeglase töö kohta vms. Üldjuhul ma ei pea ennast aeglaseks, aga peas lõhub kogu aeg, et saaks ju kiiremini. Pensionieelikust omanik heietas pikalt elufilosoofiat oma nooruspõlve esimestest projektidest arhitektuuri vallas ning kuidas üheksakümnendad ta eluteel muutuse töid... Kui jutt lõpuks rahadeni jõudis, saime ikkagi kokkuleppele, kuigi koju sõites oli tunne sees, et oleks justkui midagi valesti teinud. Kliendiga on praegu head suhted ja oleme nende aastate jooksul seal juba mitu etappi edasi liikunud (vt foto 12).

Kokkuvõte

Esimene iseseisev savihoone renoveerimise projekt oli täis kõhklusi ja hirmu põrumise ees, kuid lõpptulemusena sai projekti esimene etapp edukalt tehtud. Edukuse all pean silmas eelkõige suures mahus uute kogemuste omandamist ja materiaalsete tööde lõpuleviimist. Vähem edukas pool oli rahaline tulu. Eelarve läks projekti lõpuks miinusesse, kuid poolte kokkuleppel ja vastastikusel mõistmisel saime miinusest nulli. Sain tööraha hinnaga rohkem kogemusi kui seni osaletud renoveerimistes. Lihtne on osaleda teise inimese organiseeritud protsessis, kus saad keskenduda vaid tööle. Veel lihtsam on arvata, et saaksid sellega paremini hakkama. Raskeks läheb aga siis, kui kohale jõuab arusaamine sellest, et sa tegelikult midagi ei tea. Inimene, kes näeb, kuidas teine inimene midagi teeb, ei saa sama asja teha paremini, kui ta ei mõista, miks see inimene seda just nii teeb. Tuleb mõista ka valikute tagamaid. Lihtne on kõrvalt vaadates tehniliselt paremaks muutuda, kuid mõtestamiseta jääb mõistmisest puudu.

Peale seda projekti olen veel 13 projekti vedanud, mis on õnnestunud enamjaolt positiivselt ja seda ka ettevõtte perspektiivist. Kooliraha olen maksnud ja ilmselt maksan ka edaspidi. Valearvestused vähenevad ja töö kasumlikkus suureneb. Eks sellele aitab kaasa ka projektipäevikute pidamine, mida saab sarnaste olukordade ilmnmisel uuesti läbi lapata ja vastavalt tegevusi ja eelarvet kohandada. Teisalt on igas järgnevas projektis üha vähem uut. Õppida on kogu aeg, aga sellises koguses uue info tulva nagu kirjeldatud projektis pole rohkem kogenud. Kogemustega tekib inimese mõistusele algmaterjali, mida iga järgneva situatsiooni juures saab võrdleva materjalina kasutada. Praeguseks käib uute olukordade lahendamine situatsioonivõrdluste ja analüüsi põhjal. Uute meetodikate katsetamiseks saab valida väikseid tükke projektist. Ei pea kogu projektiga riskima, et midagi uut proovida. Jääb mängu võlu ja järjepidev areng.

Allikad

Ehn, Billy 2015. Isetegemine. Käelise töö autoetnograafia. – *Silmnähtav. Studia Vernacula* 6, 25–41.

Jentson, Kadi 2009. *Eesti saviehitused – kahjustused ja säilitamine Rannu kihelkonna näitel*. Bakalareusetöö. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia.

Keskküla, Tõnu 2001. Eesti savihoonete ehitamise ajalugu. – *Põllumajandustehnika, -ehitus ja -energeetika. Teadustööde kogumik*. Tartu: Eesti põllumajandusülikool, 98–100.

Leetsaar, Lehar 2005. *Eesti saviehituse ajalugu ja savi ehitustehnilised karakteristikud*. Magistratöö. Tartu: Eesti Maaülikool.

Paloliil, Margus 2005. *Eesti savid ja savipinnased ning nende kasutatavus toorsaviehituses*. Bakalareusetöö. Tartu: Tartu Ülikool.

Tominga, Malvo 2017. *Savihoone renoveerimisjuhendi koostamine*. Loov-praktiline lõputöö. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia.

Veski, Arvo 1950. *Kolhoosihoonete ehitamine savist*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Malvo Tominga (s 1987) lõpetas 2017. aastal Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia rahvusliku ehituse eriala ja 2022. aastal pärand-tehnoloogia magistrantuuri. Ta on savi kui materjali uurinud ja oma töös kasutanud juba 2015. aastast. 2016. aastal alustas Eesti saviehituse uurimist, millele järgnes samal aastal ettevõtte Wanawiisi ehitus OÜ loomine. Savihoonete renoveerimisega on tegelenud 2016. aastast, kuid iseseisvalt hakkas renoveerimisprojekte juhtima 2018. aastal. Malvo on osalenud saviehituse koolitustel Prantsusmaal, Iirimaal ja Serbias, samuti teinud erialaseid koolitusi isehitajatele Eestist ja Euroopast.



Malvo Tominga. *Indrek Kerbo foto.*

Renovating a traditional Estonian earth building: reflections on my first project

Abstract

The article recounts a story of a traditional Estonian earth building renovation. It was the first project for the author as an independent entrepreneur in the field of earth building. The project started in 2018 and has continued until the present day. The article gives a detailed description of the works carried out during the summer of 2018, which contained renovation of the earthen walls. The building consists of three sections (drawing 1); the present article focuses on the renovation works of the northernmost part. Special attention is paid to the issues of drawing up the budget in four steps: initial visit to the site; budgeting, assembling the team, and actual work on the site. The work on the site, in turn, consists of three major segments of different natures: the rooting of a tree stump and renovation of the foundation behind it, reconstructing a dilapidated and unstable partition wall, and reconstructing the northern outer wall. The process is relayed in an autoethnographic way, by combining detailed and informal description.

For the author it was his first experience in independently drawing up a budget for a major renovation work. The photos taken during the initial visit to the site turned out to be deficient in terms of estimating the amount of necessary repairs. The duration of time for carrying out all the necessary work was estimated by following the advice of a mentor: think of how long it would take if you did all the work alone. The team was formed of fellow students who had some previous experience in earth building renovation. Members of the team had to be willing to live on the site in rather limited camping conditions, as no reasonably priced lodging was available in the area.

Over the course of the actual renovation, it became evident that the amount of cob mix initially ordered was considerably less than what was actually needed. Fortunately, the providers of the material were flexible. In addition, the time for carrying out the work was also underestimated.

One of the most intriguing challenges of the project was the renovation of a heavily dilapidated partition wall. Economically, such an undertaking was not a feasible idea, but it provided invaluable experience as a learning process.

On the outer, northern wall of the building, traces of earlier repair attempts had to be removed before starting the actual renovation works.

Layers of adhesion mix and cob mix were applied, following the original layers of the wall. This work took a week. As it had been difficult to estimate the volume of the work on this wall beforehand, it had been left out of the initial budgeting plan, which in turn provided the opportunity to make corrections in the final expenses and to finish the first phase of the project without falling into financial deficit. In conclusion – the project provided more priceless experiences than any other subcontracted work previously done.

Keywords: earth building renovation, earth building, clay, traditional Estonian earth buildings, shuttered cob